

221. 163.
41-1

253 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 253

ПЕСМЕ

ВЕЛИМИРА РАЈИЋА и СТЕВАНА ЛУКОВИЋА

20

886-1

СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА
КОЛО XXXVIII, БРОЈ 253

ПЕСМЕ

СТЕВАНА ЛУКОВИЋА И ВЕЛИМИРА РАЈИЋА

С ПРЕДГОВОРМ И У РЕДАКЦИЈИ
Ж. МИЛИЋЕВИЋА

19712

БЕОГРАД
1935

СТЕВАН ЛУКОВИЋ И ВЕЛИМИР РАЈИЋ

Праву боју и садржину једној књижевној периоди не дају увек само већи и даровитији, но каткад и мањи, и мање срећни писци. Књижевну генерацију која је у поезији дошла да замени Војислава Илића не представљају само г.г. Јован Дучић и Милан Ракић. Они је, несумњиво, носе; они су њени најјачи и најизразитији представници. Али разноврсност и потпуност, са новим лирским акцентима који се јављају у њиховим најбољим стиховима, дају јој и Стеван Луковић и Велимир Рајић. Иако је Луковић умро врло млад, а Рајић релативно млад тако исто, иако нису могли да се до краја развију и покажу своју пуну меру, иако су њихове судбине сличне судбинама „уклетих песника“ о којима је писао Верлен, без неколико њихових песама — уколико је то могућно замислити — предратно наше песничко стварање остало би мање занимљиво, мање лепо, и осиромашено свежином и непосредношћу.

Скоро вршњаци по годинама, слични животом сањалица, животом људи повучених у себе и затворених, слични и својом прераном смрћу, која је Луковића уграбила на самом почетку, а Рајића на средини животнога пута, они имају извесних сличности и у поезији, која је код једнога, својим основним тоном, ипак више нејасна тута и неразговорно предосећање нечега што је одиста бол, а код другог ипак више бол, истински тежак и стваран, скоро физички, како се рекло. Сличност је, најзад, и у томе што је и од једног и од другог остала само по једна збирка песама: Луковићева издана после његове смрти, 1903, а Рајићева 1903 године. Давно

потпуно распродане, оне се данас не могу наћи ни у антикварској продаји. А сличност се допуњује и завршава тиме што су те две збирке песама, својим обимом, тако мале да заједно једва могу чинити једну књигу. Било је зато сасвим природно издати их заједно, у истој књизи, не руководећи се при томе само једним осећањем дужности, већ и једним осећањем стварне потребе.

I

Стеван Луковић рођен је 27 децембра 1877 године у Чачку. По свршеној основној школи, првих шест разреда гимназије учио је у Трећој, а седми и осми разред у Првој београдској гимназији, где се нарочито истакао својим радом у Ћачкој дружини Нади, чији је и потпредседник школске 1895-96 године. Правни факултет свршио је с одличним успехом 1900 године на Великој Школи. Чак је 1898 добио светосавску награду за одлично израђени темат о прогресивној порези. Као студент, он је, заједно са Скерлићем, члан великошколске социјалистичке групе, у чије име често узима реч и на јавним зборовима. Из тога доба је и његова сарадња на *Социјал-Демократу* и *Радничким Новинама*, где објављује преводе у стиху из *Казни* Виктора Ига. Касније, по свршеној школи, кад је већ добио државну службу и постао писар у Државном Савету, опет заједно са Скерлићем, он улази у *Дневни Лист*, који је од фебруара 1902 узео њихов стари друг Павле Ранковић, и почиње у њему редовно да сарађује. „Уводни чланци његови убрзо су били примећени на све стране. Из почетка су сви држали да је та кристална, јасна, елегантна проза излазила из пера кога од наших најстаријих и најодличнијих политичара. Један од наших најбољих правника и писаца говорио је за Луковићеве чланке да могу да фигурирају као политичка кроника у најбољим

европским часописима“.¹⁾ Али година 1902 није била наклонена младим слободоумним људима. Због свога писања у *Дневном Листу* Скерлић се нашао на улици, а и Луковић је требало да буде отпуштен и, изгледа, онога дана баш кад је умро, о томе се решавало, а *Дневни Лист* је чак тврдио да је указ о отпуштању већ био послан Државној штампарији, па је повучен тек у тренутку кад су изишле посмртне листе које су јављале за Луковићеву смрт.

Смрт је дошла одиста изненада и покосила га онако исто нагло и немилосно, као што ће, дванаест година касније, да покоси, у пуној снази и замаху, и његовог најбољег друга Јована Скерлића. Млад, здрав, увек чио, увек крепак, Луковић се, само последњих дана пред смрт, жалио на болове у стомаку, али о томе ништа није хтео да говори родитељима, да им не би задавао бриге. Уосталом, здрав дотле, он је и сам потцењивао своју болест и није је узимао озбиљно. У петак, 30 августа, дошао је као и обично на своју дужност у Државни Савет, али је тв, у 8 часова изјутра, пао у својој канцеларији. Већ у суботу, 31 августа по подне, био је мртав.

Сахрањен је сутрадан, у недељу, 1 септембра. Праћња је окупила не само родбину и другове. Заступљена је била Велика Школа, Државни Савет, београдска штампа, књижевници, са редакцијом *Српског Књижевног Гласника*, управа и чланови Радничког Друштва, раднички синдикати. На гробу говорио је Скерлић: „Како да кажем збогом за навек човеку који ми је био више него друг и пријатељ, брату по духу и по срцу, човеку са којим је цела моја младост везана, који је чинио саставни део мога живота! Како да се за навек опростим са човеком с којим сам растао, живот сневао и идеале стварао!“ Нешто даље у томе говору Скерлић је

¹⁾ *Дневни Лист*, 1902, бр. 212.

објављивао оно што је тада знао само он и два-три друга, можда, то јест да је Луковић велики песнички таленат: „Књижевност наша жељно је очекивала да јој даш све што смо ми тврдо веровали да си јој у стању дати. Са твојим великим талентом песничким, који смо знали само ми најближи твоји, ти си био позван да далеко, веома далеко идеш. Зашто да нестане та млада и силна душа која је трептала као зрак светлости, која је била одјек толиких осећања? Зашто да нас оставиш ти у кога је наша књижевна генерација толико полагала, који си био украс наш?“²⁾

Одиста, у тренутку кад је Скерлић држао тај говор, могло се чинити да он, из превелике другарске љубави, претерује кад сиротом покојнику, несумњиво интелигентном и даровитом младићу, приписује велики песнички таленат. Претерује утолико више уколико је све оно што је дотле било објављено од његових радова у стиху, по *Делу*, *Новој Искри* и *Звезди*, изгледало прилично слабо и безначајно. Луковић је почео да пише стихове врло млад, прво у ђачкој дружини Нади, а после му је *Дело* штампало, 1895, прву песму, „Са Косова“, чији почетак гласи:

Споменици сури давних поколења,
Како ли вам време стас циновски мења!
Пonosно вам чело векови прорили,
И спомене давне у развале скрили...³⁾

Ни та, ни песме објављене касније у току 1895 и 1896 у истом часопису, ни оне објављене по другим листовима, нису показивале још ништа нарочито што би их, било тоном, било техником, ако не изразитим песничким осећањем, издвајало из поплаве лирских покушаја који су, узалудно подражавајући Војиславу Илићу, пунили у то доба

²⁾ Ibid.

³⁾ Дело, 1895, књ. 5, стр. 266.

књиге, листове и часописе. Чак, после тих првих неубедљивих, почетничких покушаја, Луковић је одједном заћутао. Престао је да објављује стихове и за живота се више нигде није јавио. Скерлић нас је обавестио како се то догодило. Интелигентан, Луковић није могао бити без аутокритике. Улазећи све више у књижевност, проширујући своју књижевну културу, он је увидео колико његове почетничке ствари заостају у свему, колико су неизразите и слабе. „Њему се учинило, каже Скерлић, да пре писања треба радити и учити, да, као и све друго, и таленат треба да буде храњен и заливан, и неколико година он се дао на проучавање модерних песника француских, нарочито Верлена и Сили-Придома, пишући вазда стихове, али чувајући се да их публикује. Г. Богдан Поповић, са књижевним либерализмом који одликује његово уређивање *Српског Књижевног Гласника*, желећи да да маха и прилике свима младим талентима да се покажу, није га могао приволети да штампа и једну своју ствар“⁴⁾ Тек кад је Стеван Луковић умро, и тек кад су његови пријатељи, 1903, издали малу књигу његових стихова, избор „из већег броја недовршених радова из његовог интимног бележника“, постало је јасно колико је млади човек, за оно неколико година свога ћутања, неверватно напредовао, и колико је одиста био песник. „Као у политици, — каже се у предговору те књиге — тако и у књижевности, његово име откривено је тек онога дана када га је нестало...“⁵⁾

II

Како Луковићева поезија изгледа, какав утицај чине његове песме данас, у четвртој деценији после његове смрти? Два су момента која треба

⁴⁾ Јован Скерлић: *Писци и књиге*, књ. V, Београд, 1923, стр. 74.

⁵⁾ *Песме Стевана Луковића*, Београд, 1903.

узети у обзир, углавном, кад се о томе жели да говори. Први од тих момената је књижевно-историски. Полазећи од њега, мора се повести рачуна да је Луковићева књига, у време кад се јавила, значила врло пријатну новину у нашој поезији и, заједно са г. Дучићевом и г. Ракићевом првом књигом, представљала обнову наше лирике на почетку овога века, њено потпуно ослобођење од даљих невештих и непријатних подражавања Војиславу Илићу, њен нови полет, њено ново сналажење и уздизање, под мање или више јасним и очигледним утицајем француских песника. Вредност Луковићеве врло мале књиге, са њених свега двадесет и девет песама, пре свега је, дакле, књижевно-историска. Ту њену вредност нимало не умањује, но напротив само повећава чињеница што је утицај француских песника у њој, уколико се уопште може да осети, више формалан: садржина, израз, тон, у најбољим стварима, код Луковића остају оригинални.

Други моменат је чисто критички. Књижевно-историске вредности не морају да буду, и често се догађа да и нису, уметничке вредности. Оно што стоји као историја, не мора да стоји и да живи као уметност. Зато настаје питање: да ли, са својом очигледном и признатом књижевно-историском вредношћу, Луковићева књига живи, или је мртва као уметнички израз, као уметност? И у томе питању пријатно је утврдити да, ако и не живи читава књига, живе најбоље ствари у њој, живи Луковићева поезија, сва од нејасних младачких жудња и снова, сва од једне племените уздржане туге, сва од једног лепог елегичног тона, сва од музике. Године јој нису одузеле ништа, а додале су можда само то да, поредећи нарочито Луковићево скоро савршено осећање ритма са осећањем ритма код осталих наших већих и мањих песника, још више ценимо несрећног младића умрлог у двадесетпетој години.

Мало је песама у нашој поезији уопште у којима има толико чисте музике колико је има у Луковићевој „Јесењој кишној песми“ и оној другој, без наслова, која почиње стихом: „Мутан је, тужан био дан“. Тај чисто музички елеменат, очигледан и у осталим његовим песамама, нарочито је важан код Луковића и представља једну посебну карактеристику, и једну посебну вредност његову. Осећање ритма, уосталом, и извешан чисто музички елеменат важни су уопште за поезију. Колико су они важни може се судити и по томе што није познат ниједан примерак ни велике ни праве поезије у који они не би органски улазили, нити се зна и за једног правога или бољег песника којем је осећање ритма потпуно недостајало или у чијим стиховима не би уопште било никакве музике. Немогућно је замислити Дантеа, Шекспира, Гетеа, Ига, Мистрала и Пушкина са тим недостацима. Узалуд ће се набеђени песници бунити против тога, узалуд правити револуције, писати манифесте и уводити реформе: ко каже поезија, тај каже ритам и музика. То није дефиниција поезије, разуме се; то је само издвајање делова без којих нема целине; то је само подвлачење и истицање чланова који улазе у дефиницију.

Да ли је Луковић размишљао о томе? У сваком случају може се тврдити да је он то инстинктивно осећао, као што сваки прави песник инстинктивно то осећа, а свакоме ко није песник, ма колико иначе писао стихове, у инстинкту то недостаје. Из свих песама његове мале књиге, чак и из оних слабијих, у којима се осећају невештине почетника и његови напори у борби са изразом и техником, остаје општи утисак да је Луковић био несумњив и леп, прави песнички таленат. Иако је сва његова поезија више или мање дескриптивна, ипак је пуна тоpline и непосредности и врло сугестивна. У своје описе природе он је уносио себе исто тако као да је певао о себи лично. И у тим описима

осећа се збиља његова права личност, његова интимна природа, осећа се он, младић чији је сав живот још у сновима, нејасан, неразговоран, неуобичајен.

О наивностима, о ономе што је почетничко и слабије у Луковићевој књизи, не треба и не може се ни говорити: није то избор песама који је он сам учинио; није чак уопште познато које су песме на којима би се он задржао и унео их у књигу, да је доживео да је изда. Оно што је несумњиво очигледно, и што Луковићу као песнику иде само у прилог, то је да све што је невештије и слабије потиче углавном из најранијег периода његова писања, из ђачких дана, то јест из времена којим ни он сам, прећутно, није био нимало задовољан.

Шта би било од Луковића да је остао у жиботу? Какав би био његов развој, и каква његова поезија? Врло је тешко не поставити то питање, још теже и бесмисленије поставити и упустити се у њега, утолико пре што опасности од потпуно произвољних комбинација којима би се човек при томе изложио нису никако мале. У сваком случају, и без улажења у то питање, једно је јасно: Стеван Луковић био је песник. А ако се води рачуна о разлици коју показују његови најранији стихови, после којих је заћутао, и они из збирке коју су, после његове смрти, издали његови другови, могло би се чак тврдити да је он био и леп и редак песнички таленат. Смрт га је омела да остави веће и значајније дело, али га није омела да утисне своје име у странице које говоре о историји наше поезије, и да остави две-три песме које ће остати као примерци беспрекорне музике нашег језика.

III

Праунук Танаска Рајића, јунака са Љубића, дете мале, али не и малобројне чиновничке породице, Велимир Рајић је рођен 20 јануара 1879 го-

дине у Алексинцу, где му се отац, полициски чиновник, налазио са службом, да би три године касније био премештен за Београд. Од тада цео живот Велимира Рајића био је везан за престоницу и за родитељску кућу, малу приземну зграду у старој Светогорској, данашњој Жоржа Клемансоа улици. Осмо дете по реду, најмлађи од браће, болешљив од своје четврте године, Рајић је у Београду провео и своје невесело детињство и своју тужну младост и цео свој тежак и разбијен живот. Ту је он учио основну школу у теразиској школи; ту је, у Другој београдској гимназији, свршио средњу школу; ту се уписао на филозофски факултет Велике Школе, посвећујући се нарочито студији француског језика и књижевности. Ту је, по завршеном школовању, постављен, 1903, за сунплента, али, иако је наставнички позив необично волео, због своје болести као наставник није могао остати дуже. Тражено је за њега тише, мирније место, и премештен је на рад у Министарство просвете, у администрацију, где му је стварно било теже, горе и досадније. Није се ни ту могао дуже задржати. Најзад је ушао у град тишине, град књига, „у царство старије од свих досадашњих царстава“, постављен је за писара Народне библиотеке.

Мали, сув, риђих бркова, браде и косе, орловска носа на изболованом свечастком лицу на којем су биле вечито живе благе и тужне очи, миран и ћутљив, Велимир Рајић је, у своме куту, у тишини библиотеке коју би нарушавало само превртање листова, потсећао и лично на какву залуталу сенку: толико је било нечег тихог и у његовој речи и у његовом покрету. Његово мученичко лице, истина, и песме које је повремено објављивао, показивали су врло изразито сву жестину бола прикривеног иза те тишине којом се он сасвим природно окружавао, живео и радио у њој. Али је у тој његовој тишини било ненамештене, искрене скромности да се ниједан свој гест не прецени, да му се чак уопште не прида

значаја; било је у њој праве доброте да се пријатељу, познанику, или човеку уопште, укаже помоћ, ако му је она потребна, али да он за то и не сазна; и било је величине да се и највећи бол стожички поднесе, кад већ не може и да се савлада.

Загрејан за национално ослобођење још од ђачких дана, он је узимао учешћа у раду омладине која је с планом и одушевљењем припремала воље и духове за то дело. „Ко је имао прилике — пише г. Јеремија Живановић — да пред ове велике дане, од 1912—14 године, дође у канцеларије Народне Одбране, могао је ту често затећи и једног млада, сувоњава, слаба човека, ~~м~~ танких бркова, крупних очију, у гуњићу и уским чакширама, како и он, с највећом љубављу и сапостолском вером, спрема, колико му је год могућно, Велико Народно Дело“.⁶⁾ Предосећајући догађаје, Рајић је, у *Босанској Вили* за јануар 1912, објавио своју „Српску песму“ у којој, мењајући потпуно тон своје дотадашње поезије, пева:

Тамо, куд робље зове браћу,
У страхан, крвав, свети бој: —
На жртву вама себе даћу,
О, браћо моја, роде мој!

О, хвала, Боже, што ми даде
Још на рођењу свети плам,
Што срце српски куцај' стаде —
Што српски дишем, осећам!...

Иако је и тон и речник подсећао на шездесете године и Уједињену Омладину Српску, осећања и мишљења се у основи нису била променила, а Рајић је то искрено мислио и осећао. Па ипак кад је дошао Балкански рат, он у њему, на жалост, није могао узети другојаче учешћа — сем у позадинској служби. Иако је, кад је започео рат с Бугарима, тврдо одлучио да и сам крене на бојиште и 21 јуна

1913 године написао чак и свој тестаменат у којем каже: „Сматрајући да као Србин, као син и пуноправни грађанин ове земље, имам право да се за њу и лично жртвујем — полазим сутра на бојиште“ — ипак ни ту своју одлуку није могао да оствари.

У новом, Великом рату, 1914, видео сам га последњи пут, са шајкачом на глави, у војничком шињелу и са опанцима на ногама, у рано јутро баш после оне ноћи кад је Савски железнички мост бачен у ваздух. Било је то на Торлаку, где је он дошао да се јави Танкосићу и да ступи код њега у чету. Појавио се из неких крстина где се са два-три друга ваљда одмарао и пришао да се, у пролазу, поздравимо. На жалост, Танкосић га тада није примио. Разочаран, Рајић је морао увидети да се праунук не може, као његов славни прадеда, одужити роду с оружјем у руци. Зато је остао у бомбардованом Београду, опет на „канцеларијском раду“, излажући се свесно и намерно, на најопаснијим местима, зрнима непријатељских топова. Она нису хтела да прекрате његово херојско мучеништво.

Београд је напустио само за време краткотрајне прве непријатељске окупације, да се у њега врати одмах по ослобођењу. Добровољно на служби у Београдској војној станици, од јануара 1915 он је примио и уређивање *Ратних Записа*, радећи скоро све послове у листу потпуно сам, савлађујући, под непријатељским гранатама, и једну и другу дужност на чудо свих оних који су га знали. Право и интимније његово расположење из тога времена може се само донекле наслутити из једног писма у стиховима, писаног на Велики Петак 1915, и упућеног пријатељу, г. Јеремији Живановићу. У томе писму Рајић пише:

Одавно сам — ти већ знаш — код сена;
И нађох се усред страшне кризе:
Свака капља крви мојих вена
Доби жељу да сено — загризе!...

⁶⁾ Венац, 1922—23, књ. VIII, стр. 265.

Боже мили, ја велике муке! —
 Да утечем од те страшне буре,
 Ја се бацих друштву Славног Дуке,
 У вирове од — Литературе! —
 И сад, после те промене знатне,
 Уређујем ја Записе Ратне.
 Ако за њих ти још ниси знао,
 Нити чуо — врло ми је жао!?)

Сав тај грозничави рад пресекла је убрзо смрт. Дошли су страшни дани од 23 и 24 септембра 1915 године. Престоница је, у крви и ужасима, преживљавала своје последње часове слободе. На молбе и преклињања својих, Рајић је пристао да се повуче, на дан-два, мислио је, до Раковице, али кад је Београд пао непријатељу у руке, он је морао, међу последњима, да крене даље у унутрашњост. Болестан као никад дотле, преморен, исцрпен, очајан, стигао је, негде пред поноћ, 8 октобра, у Горњи Милановац, а већ сутрадан увече, 9 октобра, њему се учинило као да му је срце препукло и ухватио се грчевито руком за њега. Последња реч намењена остављеним књижевним радовима, последњи налет бола, последњи уздах живота који је препун био болова и уздаха: и несрећни Рајић се смирио у смрти заувек.

Као да је мало трагедије било у његовој судбини, но је требало да се она још употпуни, да буде до краја доследна не само у животу но и у смрти, у тренутку кад је он већ легао у гроб на горњо-милановачком гробљу, непријатељски војници су у његовом стану у Београду цепали, палили, уништавали заостале његове књижевне радове, кивни што им и писац тих списа није пао шака. Често видовит, кажу, у животу, несрећни писац је, тако, чини се, остао видовит и на свом самртном часу: намењујући своје последње речи својим остављеним књижевним радовима, ко зна да ли он већ није видео у духу њихову жалосну и страшну

?) Венац, књ. VIII, стр. 347.

судбину. А ако је тако, онда се од њега трагедије тешко може замислити већа.

Први књижевни радови В. Рајића, објављени у *Ласту* и *Босанској Вили*, падају још у ђачке дане, последњи су из године кад је умро. Свега једап мали део Рајић је стигао да изда за живота, 1908, у књижици од непуних пет штампаних табака, формата осмине, под насловом *Песме и проза*. Књига је дочекана с једнодушним похвалама у критици оних дана. Охрабрен успехом, Рајић је наставио да пише, али сем мале пригодне драмске сцене *Закле-ла се земља рају*, издате 1911, анонимно, са потписом „Писац“, није више објавио ниједну своју ствар у засебној књизи.

Поред оригиналног рада, међутим, он је много и преводио, највише с француског, а затим с руског. Његов је превод с руског, на пример, Хамсунов роман *Глад*, објављен у наставцима у *Звезди* 1912 године. А последњи превод, такође с руског, *Quo usque tandem*, Бугаријо? од К. Ј. Шуљекова, изишао је у Нишу, 1915 године.

IV

Живот Велимира Рајића, видели смо, био је сав бол, сав испаштање ничим незаслужене казне, али је тај бол био и песник, те није испунио само дане но и Рајићеве песме, па чак и велики део онога што је он написао у прози. Од четврте године живота, кад се болест први пут јавила, па до смрти, до оног тешког дана Страшне Године, 1915, кад је у мукама умро у Горњем Милановцу, он је сав, на милост и немилост, био предат свом Великом Богу, како га сам назива у једној песми. Да је тај бол био одиста велики, јасно је и из његових стихова и из његове прозе. Да је био велики, јасно је и по томе што од њега никад није могао слободно подићи

главу, никад одахнути, никад се одморити. Сиротом епилептичару нимало нису могле помоћи утехе што је његова болест „својствена била и многим великим људима“, што су од ње „патили и Цезар, и Наполеон, и Достојевски, и толики други велики људи“. Лична трагедија не умањује се нити постаје сношљивија због тога што је некада имало или и сада има таквих истих или сличних трагедија. За Рајића је и сувише било јасно само једно: да је његова болест за њега била извор сваког зла и несреће: заљубљен, због ње је он остао без љубави; због ње свој сан о породици, најдражи свој сан о својој породици, никад није могао да оствари; због ње чак није могао ни да се жртвује за Отаџбину, ни да погине на бојишту. Све што је другима било дато, и сасвим природно било дато, њему је било одузето, опет због ње, због те болести од које су „патили и Цезар, и Наполеон, и Достојевски“. Не да није покушавао он да се брани. Покушавао је, и не једном. Али су узалудни остали сви његови покушаји лечења: медицинска наука била је немоћна да га ослободи и да његовом животу и поезији да и други садржај сем тога „Великог Бола“. Увиђао је најзад да је осуђен и да ослобођење не може очекивати ни са које стране сем од смрти. И, ма колико да је то било тешко, мирио се с тим.

Какав је онда могао бити његов живот? Какав је могао бити живот човека невинно осуђена на доживотну казну? И шта је то — живети, а бити ван живота; чезнути за здрављем, за љубављу, за срећом, а бити вечито болестан, вечито несрећан и вечито удаљен од свих својих најдражих чежња; имати највеће оправдање за свако зло и сваку пакост, а бити добар, бити неизлечиво добар, не моћи учинити никад никакво зло, ни рећи ма и најмању пакост; имати све разлоге за побуну и против природе и против Бога, а ипак се не бунити, но бити као онај мали гуштер о којем, саветујући свога сина, говори стари Амброаз у Мистра-

ловој „Миреји“: „Господ је хтео да будеш мали гуштер? — Остани миран у својој пукотини, испијај свој зрачак сунца и буди захвалан“. И живот Велимира Рајића био је одиста само то — живот једног несрећног, доброг и захвалног човека.

Каква је могла бити његова поезија? Каква је могла бити поезија човека који, годинама и годинама, осећа само бол, сувише општар, сувише стваран, који никад да отупи, никад да се примири, никад да умине; бол који не даје крила, не проширује поглед, не допушта заборав, не допушта да се дух уздигне до широких видика једног вишег, ако хоћете филозофског гледишта на свет и живот, но вуче судбоносно к земљи, њеном праху и њеном јаду? Сасвим природно, годинама и годинама, поезија таквог човека је сва бол, сва од једног тона. А како је Рајићев бол био непробалан, то је и тон његових песама био очајан, сав од тежине и притисне. Није имало ведрине у његовом животу, нема ведрине ни у његовим песмама: свака топлија реч леди се ту у сузу и сваки тужан осмех претвара се у јецај. Сви важнији мали лични догађаји једног обичног живота преобразили су се у најочајније песме. Те најочајније песме су најлепше, по оном Мисеовом:

Les plus désespérés sont les chants les plus beaux,
Et j'en sais d'immortels qui sont de purs sanglots.

Такве песме су *Завет*, *На дан њеног венчања* и *Мој живот* из збирке *Песме и проза*. Чисти јецаји, оне остављају тежак, али незабораван утисак кад се читају. Сав живи бол једног несрећног живота садржан је непосредно и изразито у свакој речи, сваком стиху, свакој строфи тих песама. Бол је у њима проговорио, постао речит, преобразио се у уметност. Иако израз једне интимне личне трагедије, осећањем из којег су постале и уметничким својим оваплоћењем, оне делују и узбуђују много више но, сама по себи, та трагедија о којој говоре.

После ових писао је Рајић и других песама. Али све те друге песме само понављају, допуњују, објашњавају два-три главна мотива из збирке *Песме и проза*, све су оне стварно само коментари, каткад и лепо, и вешти, и речити, нечега што смо већ једном баш код њега снажно уметнички доживели. И, природно, сва су та објашњења мање или више хладна. Заједно са топлином, заједно са пречишћеним осећањем, изгубио се из њих непосредан и убедљив израз. Као да се, изненада, одједном ослепело. Видни знаци напретка у песничкој техници могли су ту бити од мале и незнатне помоћи: они су спасавали стихове, не и песме. И зато су то још увек добри, чак и врло добри стихови, али је песама нестало.

Свега се једном још пробудио песник у Велимиру Рајићу. Свега једном још задрхтало је и затреперило све у њему. Било је то после ратова од 1912 и 1913 године, под утиском величине свршеног дела, под тежином покајничког осећања да он лично, како му се чинило, за то дело није могао ништа да учини, а да је дотле био саможив, мислио само на себе, толико био заузет собом, својим болом, својом личношћу. И, — опет јецај, чист покајнички јецај заблуделог сина који је заборавио Мајку — он је, 5 маја 1914, написао једну одиста лепу, одиста узбудљиву песму *Отаџбини*, која, у целини, гласи:

Крв рођена ме свег сажиже врела;
У сузама се покајничким купам;
Са светим страхом, погружена чела,
Пред жртвеник Ти грешном ногом ступам.

Јест, ја сам силно грешан према Теби,
Ја нисам иш'о путем Твојим светим;
Ја сам се само старао о себи,
А никад Тебе, Мајке да се сетим!

До сад сам био себичан и ружан;
За своје боде ја сам само знао,

Без осећања да сам Теби дужан,
И да Ти ништа, ништа нисам дао!

Ал' данас љуту ја осећа грижу
До саме сржи сваке своје кости,
И плачем: сузе једна другу стижу,
И грцам: „Мајко, молим Те, опрости!

Крв моја српска жеже ме и пали!
У грлу глас ми трепери и грца!
К'о врело гвожђе душа ми се кали
У огњу крви и сузи што врца!

И ево Ти се тешком клетвом кунем:
Звезданим плавим небом нада собом,
И земљом, где ћу мртав сам да трунем —
Животом својим земаљским, и гробом,

Животом вечним — и распетим Богом,
Да нећу више грешит' се о Тебе:
По твом ћу путу ићи чврстом ногом,
Заборавити на самога себе!"

Основно осећање, дубок и снажан бол, с којим смо се већ упознали и који је испевао и остале најбоље Рајићеве песме, овде је само добило једну нову боју и додирнуло један нов тон. То је било довољно да наша родољубива поезија добије један нов прилог за антологију.

На крају, јавља се сумња да, може бити, у основи, Рајић и није песник. Мислим, није рођен песник. Разлог за такву сумњу, чини ми се, не треба тражити само у његовој поезији, само у чињеници да је написао неколико одиста добрих песама тек кад је, дубоко потресена, сирота душа, као ластва у олуји, запиштала под стварним животним болом, но више још у његовој прози, које има прилично, и која је врло коректна и врло сува. Нема у њој ни фантазије, ни топлине, ни поезије, и узалудно их је тражити. Нигде се он у својој прози није заборавио. Нигде га речи нису опиле ни понеле. Као да никад није осетио њихову лепоту и њихову музику. Као да оне за њега нису биле живе,

исто као и лица; као да није увиђао да имају и боју која се, према тренутку и расположењу, мења, показујући могућност за безброј нианса. Све је код њега стварно, све одређено, све одмерено, све тачно. Али без ритма који би одао песника, без музике која се, и нетражена, у песничкој фрази садржи као основа без које нема ткања.

Не бити песник није грех. А заслуга је утолико већа кад се, и без тога, остави иза себе ипак неколико песама као што су оне које је Велимири Рајић као најбоље оставио.

Ж. Милићевић

НАПОМЕНА

Припремајући књигу, редактору се учинило да је најбоље дати Луковићеву збирку, и иначе малу, у целини, онако како је она, после његове смрти, објављена први пут. Исправљајући само очигледне штампарске грешке, он је због тога оставио све песме и исти ред којим су објављене и у првом издању.

Из Рајићеве књиге *Песме и проза* узете су такође све песме, и задржан такође исти ред у којем их је песник за живота штампао, а изостављена је, разуме се, проза. Њима су додате још песме објављене после штампања књиге, то јест после 1908, и уз њих је, у садржају, забележено где су први пут објављене.

Ж. М.

ПЕСМЕ

СТЕВАНА ЛУКОВИЋА

НОЋНЕ АРИЈЕ

Не пева срце што му је до песме,
Радосно што је воли.
Кад страшној мисли крила пустит' не сме
И душу туга сколи,

Певуша тада арије старинске,
Поноћну храбри страву,
И слуша гласе и тужалке њинске,
Забравља на јаву.

И тако ноћи, дуге, страшне ноћи,
Протеку с нешто мира,
И тако, болно брујећ' у самоћи,
Забавља тугу лира...

САЊАМ ТЕ...

Сањам те... Сањам крај далеки
У миру и самоћи,
Спокојно пада сутон меки
Питоме летње ноћи.

Тишина нема, тиха, сетна
У бескрај дугих равни,
Далеко докле поља цветна
Повија венац тавни.

Држим ти руку белу, меку,
Благо се смешиш на ме,
У миру и спокојству теку
Часови среће саме.

Очице влажне твоје нежно
У очи моје гледе,
Љубим ти, љубим грло снежно
И образе ти бледе,

Безмерни живот дише сано
И покојем се слива,
Отиче тихо и свечано,
А душа лебди... снива.

И мирни, срећни, часе тамне
Вечерњег мира бдемо,
И милује нас чисте, самне
Спокојство среће немо...

аутобиографија

Сањам те... сањам... Све је прошло,
Грли те тмина тавна,
Јесење мутно доба дошло
На цветна поља равна.

Из таме својих дана, чаме,
Сањам те, цвете свели —
Анђелски још се смешиш на ме,
Бршљани док се сплели

Оградом око хладна стуба,
Где сахрањена с тобом
Несрећна моја љубав лежи...
И лишће пушти гробом.

ЈЕСЕЊЕ ЈУТРО

Још од јутра рана густа магла лежи,
И са брда тавних по доли се слива,
Тешки ваздух оштро и опорно свежи —
До у магли снива.

Каткад гавран само, гракћући очајно,
Преко сени дрва с виса тамо стиже,
Где у диму Озрен увијен, потајно,
К'о авет се диже...

Познајем те добро, магловити дане,
Што и јутрос мојим сапутником поста,
Живот ми је тужни од младости ране
Теби налик доста!

Нејасан и мрачан као живот, ти се
Као и он тешком копреном увијаш;
Једва сени бледе назирем ти — висе,
Невиђене нијаш.

По твојој се магли лута к'о по њему,
Као и он дави твоја рука мека,
Мрак сте, студен, чама, блудња — а по свему
Смрт је — зима чека!

Да... ни зрачка једног иза твога дима!
Дошао си, јављаш да се зима креће...
Једва... Небо за све сажаљења има,
Мртви покој снеће!

ајосироффо

ДРАМА У НОЋИ

Сјајни месец цлавом ноћи броди,
Сву ноћ гора очарана била —
Иде соко, соколицу води,
Благо мајци, златна су јој крила.

Ноћи! Ноћи! Шта то тужно јеца
У час глуви кроз тишину твоју? —
Ветар шуми преко јела мрачних,
Врат' се, стара, у колебу своју.

Ноћи! Ноћи! Тамо плаче неко!
Ја га чујем, уздишући моли: —
Иди, стара, отпочини с миром;
Поток јеца из кланаца голи'.

О, ал' мека месечина годи!
Сву ноћ коло чаробница вила. —
Иде соко, соколицу води,
Благо мајци, златна су јој крила!

хрмасв / рефрен

У ПОЗНИ ЧАС ДАНА

Мир је крај мене; сетно вече стиже,
 Мирисно вече чезнућа и снова;
 Сањиво покој над равни се диже
 К'о мирис благи са пољских цветова.

И опет вече... Чини ми се давно,
 Предавно ја сам преживео њега,
 Некад и негде, у прадоба тавно
 Споменом што ме узбуђује свега. —

Некад и негде... Ко би знао како?!
 К'о у сну тајном, далеко... далеко,
 У сну од кога остало је тако
 Једино мрачно потсећање неко

На тавне слике из времена давни',
 На нешто сетно, сано, из давнине,
 Што тихо пустае задахњује равни
 И глухе часе вечерње тишине..

И тада, докле спи раван без крета,
 Маглени вео даљна брда скрива,
 Мирише силно мирис пољског цвета,
 С вечери што се мирним пољем слива,

Тада у мени шалутање неко —
 Нагавест мрачна незнатих гласова —
 Навија тихо и понавља меко
 Санану песму чезнућа и снова.

Тада, у сутон, изван тишме света,
 Душа се моја отвара и снива,
 И снови с' дижу као мирис цвета
 С вечери што се мирним пољем слива.

*
 * *

Мутан је, тужан био дан,
 Мртва се јесен свали:
 Ох, даждило је, даждило,
 Када се роди мали.

Суморно небо жалосно
 Облачје слило ћутом,
 А хладни ветар пуштао
 По свелом лишћу жутом.

У недоглед се крилила
 Жалосна пустош рана,
 Пред прозорима грактало
 Злослутних јато врана.

Осмех га није дочек'о,
 Но суза — да га прати;
 Ни пољубац му не даде
 Његова мртва мати...

Мутан је, тужан био дан,
 Мртва се јесен свали —
 Ох, даждило је, даждило
 Када се роди мали!

ВЕЧЕ

Ружичасто-мртвим небом
 Сунце тонуло,
 Мртви мир је успављив'о
 Срце клонуло.
 Сетан, тужан, једва чујно
 Мрак се протеже,
 По меким му корацима
 Трава полеже.
 У нејасну жуборењу
 Жагор издише,
 А ваздух се миром пуни,
 Силно мирише...
 Ох, да доба суморним се
 Снов'ма пустити!
 Ох, да доба вечним, пустим
 Санком уснити!
 Душа тоне у бескрајни
 Сумор санани,
 А срце се таји, дршће,
 К'о лист танани,
 У спокојну хармонију
 Живот прелива —
 Само на дну бол се држи
 И жив почива...
 Плакао бих, да је једне
 Сузе остало,
 Плакао бих... све је тако
 Пусто постало!
 Општри ветар времена је
 Брзо стигао,

И сурово илузија
 Вале дигао,
 Кроз које смо тако ведар
 Живот видели —
 Док нас нису пред истину
 Нагу довели.
 Отроване слатком варком,
 С раном вечитом,
 Над животом да плачемо
 Сузом речитом,
 И кад небо у плавили
 Буде тонуло,
 И кад сунце мртво буде
 Бледо клонуло!...

ОХ, КОЈЕ ВЕЧЕ!...

Ох, које вече сневајућ' овако,
Које ли вече, чежњо вечно млада,
Упорно, жудно да узлећеш тако
Са нове хумке преварених нада!

Ох, које вече, докле сутон меки,
Санано, глухо низа поља леће,
И сенка расте брегова далеки'
И благим сном се успављује цвеће,

Да немир живи душе болне нагли,
Далеко негде са животне студи,
Далеко негде непознатој магли,
Слепо и страсно за незнаном жуди.

Ох, које вече, разочаран снова,
Упорно да се дух отимље сморен
Из болне слутње да се чежња нова,
Нов узор диже у сузама створен!

Мисао жудна да се широм свежи,
Срчано своје размахује крило,
Далеко с надом у недоглед бежи,
Гдено би мање, мање јада било!...

Ох, које вече да ми душа снева
У глухој сети успавана дола,
И вечно будна Данайда лева
Неисцрп нада у бездани бола!...

ЗА ДУШИНИМ ЛЕТОМ

Ох, како глухи покој пуни
Тамнину ноћи мирне,
Жалосно мучи старо дрвље,
Ни ветрић да га дирне.

Грана му свод се мрачни свио
Тамничке црњи стене —
У густо мрак се празно губе
Од суза мутне зене.

На небу једва две-три звезде
Слабачко, благо зраче,
Облаци тавни док се мучком
По црном своду влаче.

Благе и бледе, две их видим,
Једине у тој тами —
Анђели мира, тихо страже
Далеко, мирно, сами.

Гледам их... душа к њима тоне
Слободна, лака, жудна...
Гледам: два ока мека, блага
Анђела даљна, будна...

У ПОДНЕ

Жарко сунце усијало јако,
Изнурени једва мичу људи;
Небом пукло плаветнило јасно,
Тежак ваздух притискује груди.

Свет задрем'о. К'о гробнице мрачне
Затворене куће пусте стоје;
Само једној на прагу, у хладу,
Пас жалосно склапа очи своје.

Из далека сањалица бледа,
Оборене главе, смерно ходи,
Ружу малу у рукама држи,
А грдна је сенка напред води.

Замишљена полако се спушта,
Дуг јој обод сенком лице крије...
Дуго сам је пратио погледом.
Ни очију подигнула није.

КРОЗ МИРНУ, СЕТНУ НОЋ

Благо се вече спустило,
Милује сани свет;
У дому жагор жубори,
У врту снева цвет.

С прозора поглед овлажен
Кроз мрклу блуди ноћ,
И мис'о носи далеко
Куда би срце поћ'.

Тишина мукла заноси
И снаша благе сне;
Уморно, мрачно, жалосно
У тами ћути све.

Ни ветрић више не дрма
Укочен дрва ред —
Само их тужно посуо
Месеца зрачак блед.

И ја те сањам... Далеко,
Крај тебе жеље мру...
И листак шушну... По срцу
Осетих: ти си ту...

* * *

Знам да си на ме мислила,
Тајнена мисли моћ
Здружила нас је далеке
Кроз мирну, сетну ноћ.

И ја сам срећан сањао
 Дуго и дуго сам —
 Ноћ ти је ова слађани
 Донела санак, знам.

ЛОВ

Поноћ. У страви пустих обала
 Живота стр'о, изумро дах.
 Без краја само тајанствени шум
 Корита шумна хуји потмуло
 У тмини што се губи далекој
 Кроз непомичне црне обале...
 По тамно сивом глатком површју
 На сухој клади плови спокојно
 Мрачан, тајанствен рибар поноћни.
 С очних му дупља леден сплаза мрак,
 А грдни скелет, језив, погурен
 К'о грдна сен се у мрак прелива.
 Кроз црну тмину мирно пролази,
 Тихо, без шума вози ноћни лов...

И клада плови, тајанствени чун,
 Далеко сиви остављајућ' траг.
 Оловно небо покој повило,
 Обале пуне, мрачне промичу,
 Бескрајне, равне, глухе обале
 У поноћноме глуху мртвачком...
 И плови тихо, мирно, нечујно,
 На сухој клади, миран, мрачан, црн,
 И плови тихо, вози ноћни лов...
 Тишина мртва... живот замро...
 Пусто у бескрај, пусто мртвачки
 Куд непомичан рибар пролази.
 И, вај! у мрежи крилом пружена
 С тавнине тупе пред њим беласа
 Хладна и чиста девојачка пут...

A UNE JEUNE FILLE

Тихо, благо вече чара,
 Шуми, заноси,
 Милује те, шапуће ти,
 Мирис доноси;
 Топлим дахом распирује
 Праме косице,
 Па меканом руком склапа
 Вреле очице;
 Најнежнији мирис буди
 Цвећу заспато,
 Док те бајну уљупкује
 Слатким шапато...
 Тихо, благо вече чара,
 Шуми, заноси,
 Жељице ти искрађује
 Па их односи...
 А ти дивна каће склапаш,
 Тонеш за њима —
 К'о детенце с отровом се
 Играш сновима.

ПЕСМА У СУТОН

Зашло већ сунце за брдашца сива,
 С миром и сетом пада сутон тавни,
 На мирној реци вал успаван снива,
 И лаки дим се повија врх равни.

Мир, дубок мир је. Благ и сан се своди.
 Ни шум, ни покрет... И сам из далека
 Путник што пољем закаснео ходи,
 Нечујно лебди као утвар нека...

Полако миче низа поље вално,
 Измеђ жбунова и цветова сами',
 Као дух блудње, једнолико, стално...
 И сен му бледи, нестаје у тами...

О, душо моја, сањалице сетна,
 Куда би, куда иза магла они',
 Низ равна поља, успавана, цветна,
 Каква те чежња у незнано гони?

За чиме чезнеш у сновима тајним,
 Немирна вечно као бескрај сами,
 Далеко тамо просторима сјајним
 Где светлост неба недостижно мами;

Куда би, куда, луталице моја,
 С плашљивом надом за сутоном благим;
 Чему се вечно шире крила твоја
 И тежња диже у сновима драгим?

Догледа нигде оном своду равном,
Заман му мира и спокојства просиш,
Куда би, куда с успоменом тавном,
Нејасну што је кроза живот носиш?...

Ох, спусти крило што те жудну води
И чежњив поглед са бескраја сиви',
Ноћ се већ мирна са покојем своди,
Ох, успи једном, неспокоју живи!

ЈЕСЕЊА КИШНА ПЕСМА

Тужно... Једнолик — дуг — и влажан
Јесењи дан се тмури;
Плаче без краја, болно плаче
Суморан бескрај сури; —
У мртви сутон што се хвата,
Једначи, јеца весма,
— По трулом лишћу, преко блата —
Стара, болна и полагаана,
Убогих, мутних, штурих дана
Јесења кишна песма...

Спомени давни тиште, тиште,
И с њима век се чами...
...Јеца и плаче давних дана,
Поспана, болна, и лагана,
Јеца и плаче у тој тами,
Ко' глухи жубор суза сами',
Далеке среће песма...

Ох, јадно драго!... Вечно тако,
Кај се, и кај, и жали!
И док за сеним' нада пали'
Погребна бруји песма,
Спомене бледе среће храни,
Последње своје варке брани,
И вени, вени весма!...

Тужно... Једнолик, дуг, и влажан
Јесењи дан се тмури,
Плаче без краја, болно плаче,
Суморни бескрај сури;

И тужан, тужан ропац тајни
 Далеких слушах дана;
 Угушен јеца шум бескрајни,
 Тиши и тиши весма —
 К'о стара, болна, полагана,
 Убогих, мутних, штурих дана
 Јесења кишна песма.

ПОД СУРИМ НЕБОМ

Суморно, мутно небо... Досадна киша сипи,
 Мртви јесењи сумрак, све пусто, пуно чаме;
 Под прозорима свело лепрша жуто лишће,
 Што га са гола дрвља стресају капи саме.

Како је лепа туга на бледом лицу твоме!
 Како ме мудро гледе те влажне очи твоје!...
 Ходи! Наслони главу на уморену ову
 И слушај како плаче несрећно срце моје.

На окно замагљено, хладно спустимо чела.
 Послушај како шуми жалосно киша вани,
 Како слабачки ветрић увело лишће снаша,
 Како жалосни, мртви долазе нови дани.

То је погребна песма свем што је живо било;
 И наше топле наде са њиме разасуше;
 Ох, пригрли ме, љуби... Осећам у том маху
 Како се боли наши сливају на дну душе.

Слабачко твоје тело дршће уза ме плашно,
 Ти плачеш... Ти се бојиш, несрећни друже врли!
 Ох, плачем и ја љубећ' сузе ти лицем бледим,
 Докле ме чврсто суха ручица твоја грли.

Суморно, мутно небо... Досадно киша сипи,
 Мртви јесењи сумрак... Све пусто, пуно чаме.
 Ходи, жалосни, тужни и загрљени чврсто
 Плачимо с небом сурим, плач'мо до зоре саме!

ОХ, ВРАТИ СЕ

Ох, врати се, топли летњи дане,
Давно прошли, врати ми се с нова,
Тужан ли је дан јесени ране!
Тужи, плаче, чами душа ова.

Ох, како се суро небо мути,
Тешка чама влажним зраком слива!..
Врати ми се, осветниче љути,
Ведре неба и живота жива!

Поврати ми ма болове оне,
Што сам код ње претрпео тада;
Поврати ми сузе које роне
Са истинског животнога јада,

А разагнај ове мутне дане,
Страшне боле празнога живота,
Очајничке сузе искапане,
Што их капље мртвило, самота!

Живот врати... болова ил' среће,
Само живот, да крвљу пролети,
Чамотињом отрованом веће
Без живота, у јесењој сети.

Ох, врати се, топли летњи дане,
Давно прошли, врати ми се с нова!
Тужан ли је дан јесени ране!
Тужи, плаче, чами душа ова!...

13 ЈАНУАРА 1901

Помени ове страшне дане у миру ком се крећеш,
Праведна буди па не реци: веру му платих доста —
Верније срце никад, никад од овог наћи нећеш
У очајању које неми пред јаком што му оста.

У часу кад се новој срећи, животу новом спремаш,
Будућност гледаш с поуздањем, и ведри век за себе,
Ниједан поглед зар за оно, ниједан задњи немаш
Штоно без наде, можда, пусто остаје иза тебе;

Ниједну реч за срце ово штоно га држа робом,
Пред разорени олтар које обезумљено пада —
Ниједну реч за срце не знаш, којему живот с тобом
Толико мало радости даде, толико много јада.

Скрхала си му поуздање, разорила му наде,
Опијено је с тобом ишло до руба бездне саме,
За ђудљива ти задовољства продало дане младе,
За љубавни ти осмех што је проклетством пао на ме.

Мислима си му крило била... — Залутале их риваш
У беспутима мрачне ноћи за тобом што се своди —
У куту камо с миром лажним слазиш да мирно
сбиваш,

Помени ово срце сухо пропасти које води.

У дому своје ватру гасим: жалостћу нек занеми.
Скрушен и пао, ја се нећу дизати камом на те,
Заронићу се у жалости које ми хладно спреми
И проклињаћу слабост своју и молићу се за те.

И обгрлићу боле своје и игру нових дана
И волећу те, презирати, и с тобом бити до век —
Док очајања пустош хладна исише полагања
Несрећно јадно срце ово и клоне бедни човек...

Помени ове страшне дане у миру ком се крећеш,
Помени с тугом, сажаљењем — не презири ме толи;
Наћи ћеш можда радост гдегде, ал' никад, никад
нећеш

Искрену тако љубав да те и сада јоште воли...

Помени ове страшне дане у миру ком се крећеш —
Неверна си ми била, хладна, ал' ти не познах
злости.

У куту среће камо, бајна, с осмехом ведрим крећеш
Помени ове страшне дане, помени... и опрости...

ЈОШ КРАЈЕМ НЕБА

Још крајем неба запад се црвени,
Зеленим долем давно сутон лежи,
И благи вео нија се маглени,
Ваздухом топлим што се тихо свежи;

Нија се, диже и врх поља шири
На којим живот умирени спава,
И дуго, тихо, да шум јулски смири,
Свежине пуна ноћ се спушта плава...

Спушта се с миром, и док с неба јасна
Вечерња звезда блиста пуна сјаја,
Низ пуста поља моја шетња касна
Проводи тугу глухом сетна таја.

Мирно се вече шири тако мамно,
Чезњиви дрхат летње ноћи слива
У тајни шапат кроза жбуње тамно
Вечерњи ветрић где се свежи скрива.

А ми кроз поља пролазимо сами
И тупо њени не престају гласи:
Знаш ли свој живот? Живот који чами
Без ичега штоно срећну младост краси?

Знаш ли свој живот?... Ни наде да крене
Мртвило дана из пустиње сухе,
Ни млада љубав, ни радости њене,
Ни јадна милост апатије глухе.

Ништа... сем чезње очајничке твоје,
Упорства да се илузије бране,
Штоно их живот расипа куд које,
Ко влажни ветар лишће на све стране.

РУЖОМ ОКИЋЕН КРСТ

Жалостан, бедан гробак око ми тужно мами,
Дрвена ограда пала и густ је коров сплета,
Нахерен само јоште натруо крстак чами
И над њим дивља ружа спустила два-три цвета.

Ко лежи у том гробу? Зар не би руке чије,
Ни пријатељског срца белегу да му чува!
Откада можда туда крочила нога није,
Нит' овлажена сузом била му груди сува!...

Опет је неког било да се и бедних сети —
Коров набуј'о над њим, ограда пала проста,
Сурово време струли, поцрн'о крстак свети,
Ал' један, ал' му дивни, велики накит оста.

То Промисао вечна хумкама бедним зађе
И цвеће своје расу да им венчиће сплету,
У запустелом куту заборављена нађе
И на крстачу трулу свето знамење мету.

Ружама накићен крстић... Гледам га мисли тужне
И живот, мучни живот видим у борби, болу.
И видим себе, њега и тисућама сужне
У таворењу вечном, у вечном суза долу.

Гледам га скрушен, тужан... и крст и коровгусти,
Гледам га с поште пуно, и символ живота целог
Незваном руком видим на гробак спуштен пусти —
Ружама накићен крст.

Суро небо ниско ћути,
Мре јесењи мутни дан,
И листови шуште жути —
Пусти земља... Тужни пути
Што их граком прати вран.

Само, гдено тешка сета
Тишти круга драги збир,
Где мирише туга света
И босиљак тужни цвета
И побожни влада мир;

Само... само после дана
С хуком што су прошли ту,
Где јесења лежи слана,
Сухо сипа лишће с грана
И болане чежње мру —

Тужно гледам, срце моје,
Гробни покој око нас;
Мину олуј куте твоје —
Пригрливши боле своје,
Смерно слушам душе глас.

Жар пламени страсти гасне,
Гар му хладни лежи сам;
Мре неспокој чежње страсне
А мир враћа зраке јасне
У велики душе храм...

Жалим... праштам. Душа рада
 Да пригрли цео свет,
 И то небо што се јада
 И то лишће које пада
 Уз последњи, слаби лет.

Жалим... жалим, јер и патих —
 Нити завист, мрзост знам,
 И суровост срцу кратих
 И утехе снагу схватих,
 Да јак будем да је дам.

И, праштања душе пуне,
 Широј божјим блудим клет;
 Жалосно ми плачу струне,
 Ал' глас не знам који куне —
 Научих се волет' свет.

*

Цветала бресква јоште голих грана,
 Раскошно цвет је накитио свежи,
 Цветала бресква — за некол'ко дана
 Опало цвеће разасуто лежи.

И сад при топлем пролећноме сјају,
 Зеленим лишћем што јој гране сплеће
 Свежа и бујна шумори у гају,
 Ал' ко би рек'о — прецветала веће.

*
* *
*

Волео сам видети вас кад се
Свесрдношћу слатко насмејете,
Кад уз осмех преко ведра лица
Засмеши се све на вама, дете.

То је силни, весели и живи
Излив здравог живота у њему,
Срдачан је одговор свим, који
Бол, тегобу гледају у свему,

Само чистих срца осмех то је;
Њих се живот дотакао није,
Мрачне куте тражили му нису,
Па их и он помно од њих крије.

Ох, смејте се, сресрдно и увек,
Дајбуд сузу пресмејали многу! —
Благо вама док се тако слатко
Ваша уста насмејати могу.

*
* *
*

Често сам дуго, дуго мислећи само на те
Кроз пуста поља ова сневао сам у ноћи,
Много је у тој сети незнатих вечно за те
Часова грких, болних протекло у самоћи.

Ох, срце моје знаде како је било тада,
Када се добри дечко далеко туда крио,
И докле меки сутон са благом сетом пада
Невине, прве сузе љубавног ваја лио.

Када је тавној ноћи шаптао тајне драге,
И све што давно, давно теби је рећи хтео,
Слушао болну песму љубавне чежње благе
И бледо цвеће ових вечери сетних плео.

И сада кад се сетим негдашњих мамних нада,
Низ иста поља лутам спомене тражећ' драге,
Ка старом дубу дођем, сведоку многих јада,
И дуго зборим с њиме у тишми вечери благе.

„Ал' он сад прича како беже дани,
И како живот низ пучину нагли,
Како док срце кут за кутком брани
Обала цветних нестаје у магли.
И ти ћеш заман тражити погледом
Далеке стране што ти драге бише,
Једна по једна нестајаће редом —
Никада да их не угледаш више.
И док ти душа страсно срећу зове,

Судбине тужне одјекује песма:
 Да редом драге сахрањујеш снове,
 Да волиш, патиш и да венеш весма.
 А у том срцу, с пуно наде што је,
 С топлине пуно полетело светом,
 Да воли живот и радости поје,
 Да сваком стиже с осмехом и цветом,
 Остаће само бол безмерни, живи,
 Болана нежност за обмане старе
 К'о тужна вера којано преживи
 Прогнаног бога уз пусте олтаре.

ЗА НЕСТАЛИМ СНОМ

Мислио сам да се једном
 Испунило што сам снов'о,
 Мислио сам да ћеш знати
 Разумети срце ово.

Мислио сам: немир болни
 За навек је с душе пао;
 Мислио сам кад сам тебе,
 Сањалице, упознао;

У варљиве снове мамне
 Унијао љубав своју,
 Веровао твојој речи,
 Обожавао тугу твоју.

Мислио сам: ох, једном ће
 Мир жељени душа стећи,
 Зацветаће живот нови
 У спокојству и у срећи!...

Мислио сам... мислио сам...
 Одисконска варко стара! —
 Како човек брзо стигне
 Да с' о свему разочара!

AD ASTRA

Залази сунце. Руменило жарко
Прелило небо и облачје млечно,
Широком реком просуло се жарко,
И пламти мирно огледало речно.

Сутон се хвата, врх поља у цвећу
С миром и сетом повија се тавни.
Попац се јавља и кокице лећу.
А сутон пада, успављује равни...

Ал' теби, мисли заморена моја,
Неће ти, неће скоро мира снети,
Неће у мрачна сакровишта твоја
Блеђано вече благи сан донети.

Ох, не!... Док сутон поврх поља пада,
Док пламти мирно огледало речно,
Свежија ти ћеш да се дигнеш сада,
Варљиве снове да обнављаш вечно.

Вече је твоје! И док с нових рана
Човека слаба јадно срце плаче,
Ти варку новог испрећујеш дана,
Драгој га нади да приљубиш јаче.

И к'о то сунце штоно ишчезава,
Бацајућ' сенку врх сањива дола,
Светлошћу својом у бескрај д' усјава,
Небесна сјајна и безбројна кола,

Тако и твоја света светлост мека,
Док душом пада сутон бола трајна,
Одсјава тамо, пут неба далека,
Узора гдено пламте јата сјајна.

ХЛАДАН ВЕТАР МРТВО ЛИШЋЕ НОСИ

Мутна јесен... Ни неба, ни зрака...
Проређена ледна киша роси;
Тужну дубу с оголелих крака
Хладан ветар мртво лишће носи.

Мрак и пустош широм земље паше,
Поноћ тавна страшну грозу сноси —
На праг кућни две старице сташе —
Хладан ветар мртво лишће носи.

Из очију мрак им леден бије,
Дах јесењи који живот коси.
У колевци нежно чедо спије. —
Хладан ветар мртво лишће носи.

Две се старке колевци наднеше.
Старац дршће. Дете врисну. — „Ко си?“ —
У соби је мир и покој... Беше!...
Хладан ветар мртво лишће носи.

Мутна јесен... Ни неба, ни зрака...
Проређена ледна киша роси.
Тужну дубу с оголелих крака
Хладан ветар мртво лишће носи.

~~звоник~~
нефрен

СЕНИ

Залази сунце. У захладном куту
Зелено лишће зрак посуо златни.
Уморни путник, у миру, на путу,
Ужива одмор и починак ратни.

Стишава све се, и тишина сетна
С вечером благим над гором се вија;
Мирише силно брезовина цветна
И благи ветрић цветно грање нија.

Нада мном небо густо лишће крије,
И тихо шуми, лепрша над главом,
Немирно дршћућ' лист о листак бије...
И цвет се круни и расипа травом.

А мисли моје лутају и беже —
Искрице мраком блескајућ' се гоне —
Из густе таме истржу се мреже,
И мрачној бездни одблесак им тоне.

Као то цвеће мирисно и свеже,
Тајанствен и њих дух из мрака диже,
Јаве се, буду и незнани беже
Крају ког нема нит' се икад стиже.

*
* *
*

По каљавом друму тешка кола јуре,
Немилосни возар ни застат' им не да;
Покрај плашна света тужном гробљу журе,
Са теретом лаким покојника бледа.

Још један анђелак... невинашце мало...
Отрже га самрт са мајчина крила,
А тек јој је скоро можда ногом стало,
Тек му уста првом *мама* прозборила.

Безбрижно, невино животу се нада,
Будућност се светла на њег осмехива;
Па ни два-три лета, — све је пало сада,
Да у хладном гробу са њиме почива.

Као зрачак бледи из облака густе,
Веселом се дому насмешило мило,
И веће му осмеј изумро на усти,
Разорена већ га тузи оставило.

Нити пратње има, нити звона брује —
Не дадоше ником да га гробу прати.
Тек пролазник који смерно застајкује
И очију сузних шешира се лати...

А на кућном прагу испијена, бледа,
Без даха, без суза јоште стоји мати,
Укочено, немо за колима гледа
И кроз сумрак тавни погледом их прати...¹⁾

¹ Писано поводом смрти брата који је умро од дифтерије.

ПЕСМЕ
ВЕЛИМИРА РАЈИЋА

ЗАВЕТ

Када умрем — смрт ће скоро доћи,
Још трен који па ће закуцати
И на мога живота тамницу,
Те расточит' железне окове
Што ми душу од постанка стежу,
И спасти је ропства вечитога, —
Немојте ми руке прекршати,
Јер ми живом беху савезане.

Немојте ме у цркву носити,
Јер кад год сам у Бога молио
Да ме спасе невоље очајне,
Он се свагда молби оглушио.
Већ ме право гробљу понесите,
Копајте ми раку предубоку,
Да ме мртва не огреје сунце,
Јер мој живот студена је зима, —
Нек ми буде од земљице топло.

Чело главе крст ми не стављајте,
Јер сам био распет за живота,
Већ навал'те гомилу камења,
Нек се диже до неба високо.
Па кад дође час Страшнога Суда,
И кад мртви почну устајати,
Нека тада све гробље оживи;
Камен нек ми притисне гробницу —
Само да се ја дићи не могу.

Не сејте ми изнад гроба цвеће,
Румен-ружу, мирисни босиљак,

Већ по гробу пелен засадите,
Горки пелен и оштру остругу:
Кад је цео живот пелен био,
Нашто ће ми после смрти ружа?

Не сејте ми изнад гроба цвеће,
Румен-ружу, мирисни босиљак;
Јер кад гране прво премалеће,
Из руже ће поникнут' оструга,
Из босиљка пелен процавтити:
Пелен ће вам горке сузе мамит',
А оструга срце раздирати,
Што ми нисте завет испунили!

МОЈА ПЕСМА

О, када сколе јад, безмерно и бескрајно,
Мој живот пуст, без вере,
У души осетим тада нешто скривено, тајно,
И струне затрепере.

Затрепте лаке струне; гласи им звоне сетно;
Плачу судбину моју:
Животу негда живом, у доба лепо, цветно,
Самртну песму поју.

Тихо, безгласно, немо оплакују ми струне
Скрхане лепе снове;
Са очајне ми душе крупне се сузе круне, —
И то се песмом зове...

МОЈА СУДБА

Бог није им'о чим дариват' мене:
 Висину беше поклонио бору,
 А снагу беше даровао мору,
 Лепоту, до тад, разграбише жене.

И рече Господ: „На цвет што не вене,
 Песму широку као лист на бору;
 А за твој живот ја ћу узет' мору
 Две до три капље ефемерне пене.“

И тако, Бог је, силом своје моћи,
 И светлост дана и тамнину ноћи
 У једно слио. У химни, дивота

И гроза што је дижу сваког дана,
 У часу кад се буди зора рана, —
 Трепери струна и мртвог живота...

МОЈ ЖИВОТ

Расклапа зора трепавице сане,
 И буди данак са својега крила:
 „Устани, драги, ноћ је веће била!“
 И данак слуша, и покорно сване,

И крвав исток свом силином плане.
 У соби тама. Малога кандила
 Последњи зраци, меки као свила,
 Умиру: нема уља ко да кане...

Кандило моје, ми смо среће једне:
 И моје груди за животом жедне,
 К'о ти за уљем; мој дух, сваке ноћи,

И сваког дана, и свакога часка,
 Пуцкара, пишти — али тога гласка
 Нит' чују, нити могу му помоћи...

ИСТИНИТА ПЕСМА

Да когод знаде како мене боли
То што ме Судба пасторчетом створи!
Колики терет моју душу мори!
И како душа преклиње, и моли!

И моје срце живо је, и воли.
Ал' о том једне не сме да прозбори!
И, као жијак, само себе гори...
О, нико не зна како љуто боли!

Па где су оне земаљске дивоте
Рад којих човек Бога благосиља?
Зар има Бога? Вере? Поуздања?...

О, ћути, празни, кукавни животе!
За тебе нема, осим смрти, циља,
Ни друге наде, осим очајања!

МОЈА ВЕРА

I

Кад задршће звоно са цркве малене,
Тад ме мајка учи да се Богу молим;
Ја не знах за друго до милошти њене,
Научих се, уз њу, и Бога да волим.

Пред иконом светом кандиоце сене,
И обасја Мајку с невинашцем голим.
Мајка Мајку моли, а ја Бога молим,
Тешајући речи што мајка спомене.

Он се на ме смеши... У светој типини,
Ја мајку погледам, и мени се чини
Да јој се на челу незнан облак вије;

Али јој се суза у оку заблиста;
Види моју радост, осмех малог Христа, —
С њезина се чела незнан облак скрије.

II

Кад забрује звона на танком звонику,
И одјекну јасно у тихој вечери,
Нога ми се крене Светом Мученику —
Све у мени, намах, силно затрепери...

Станем; моју веру у старом облику
Растргоше јади, као дивље звери,
У души је спомен ишчез'о о вери;
Али исти осмех још лебди на лику...

И десна се рука скупи у три прста,
И диже се челу да, знамењем крста,
Отпочне молитву... Али моја жртва

Коју бих принео Оном горе тамо
Била је обмана и превара само: —
О, давно је, давно моја вера мртва!

МОЛИТВА

Кад никад, Боже, ниси на ме глед'но;
Кад молбе моје чути ниси хтео;
Кад никад нисам сеј'о што сам жео;
Кад срце данас, некад тако чедно,

У грудма бије безбожно и ледно;
Кад сваког часа ја сам живот клео,
Мој живот што је још пре цвета свео, —
Чуј и услиши барем ово једно:

У часу кад ми живци затрепере,
И успомене старе свете вере
Оживе, те је ја опет заволим,

Тад једну капљу од милости благе
Поклони мени: не дај вери снаге
Да ме победи да се Теби молим!

ЗАШТО?

И ноћас, опет, седео сам, пио,
 Са људма који тугу своју блаже,
 У вину покој и заборав траже, —
 И опет нисам задовољан био.

На душу моју тешки јад се свио;
 Ни вино мени ништа не помаже:
 Са сваком чашом сињи јад се слаже,
 К'о да се чемер с рујним вином слио! —

Што вечно туга, и јад, и бол расте? —
 Што песма моја, тужна писка ласте
 Без гнезда, вечно да Бога призива?

Што вечно да сам бекрија а трезан?
 Што вечно да сам слободан а везан?
 Што да сам мртав сред живота жива?

ДРУГИ ЗАВЕТ

Кад свршим ову жалосну судбину,
 Кад стресем оков, и царству слобода
 Одлетим, — тада, против свију мода,
 По мојој жељи, приступите чину:

Окупајте ме у чистоме вину,
 Без једне капље минералних вода, —
 Не треба чак ни бикарбонат-сода, —
 И копајте ме земљи у дубину!

Ал' не у гробљу: у пољу, далеко,
 Где земља грли азурна небеса,
 Где расте љиљан, стидна љубичица,

Где сваке зоре, побожно и меко,
 Са витих грана Творцу хвалу стреса
 Хор малих, слатких и невиних птица.

ЖЕЉА

Једној малој Госпођици

Хај, да ми је, мило драго моје,
Само једном да отворим теби
Широм срце ојађено своје, —
Ништа друго ја желео не би'!

Ништа не бих ја желео друго,
До да главу спустим ти на крило,
И да плачем дуго, врло дуго, —
Чини ми се лакше би ми било!

ЈЕДНА ИНТИМНА ИСТОРИЈА

1

У први сумрак летње ноћи једне
Ја сам Вас првом у животу срео;
~~Кроз сребрнасто магличасти вео~~
Ја спазих Вашег лица црте чедне.

И моје очи, земне сласти жедне,
Упреше у Вас поглед доста смео;
Тај смели поглед као да је хтео
Да изда тајне једне душе бедне.

Упознасмо се. И да бих Вас глед'о
Изближе, пођох с Вама напоредо;
И целог пута ја очију својих

Не скидох са Вас. И ма да смо доста
Са друштвом ишли, мени жеља оста:
Ја очи своје доста не напојих... — *протресе*

2

Од тога часа, у груд'ма ми плану
Нов пламен који тако слатко жеже,
Од ког далеко црне мисли беже,
И који мелем привија на рану.

И мени зора к'о да једном свану:
По мрклој ноћи, где северац реже,
Ослави јутро дивотно и свеже,
И сјајно сунце први пут ми грану.

Велимир

Ја жељах да сте вечно покрај мене;
Да моја љубав никада не свене;
И венац лепих жеља ја сам плео.

Ал' кад сам крај Вас био, ја сам дуго,
И врло дуго, казив'о све друго,
Само не оно што сам рећи хтео.

3

Ускоро затим, као у роману,
Ми смо се нашли изван шумног града
У ком ми срце испуни се јада.
Ја Вас посетих у Вашему стану.

Тад врло много беше у мом плану:
И вера, љубав, и васкрсла нада
У лепше дане душе која страда
У мрклој ноћи, надајућ' се дану.

И врло често ја сам код Вас био,
И слатки отров, не знајући, пио:
(И мене као да је нешто пило).

Све сам се више ја у љубав плео,
И сваког дана сам се себи клео:
Та рећи ћу јој данас, па шта било!

4

Ал' кад бих к Вама дошао и сео,
Одлучив чврсто срце да отворим,
Осетио бих, свагда, како горим, —
При првој речи увек бих се спleo.

И зато, увек, ја хтео не хтео,
О другом чему са Вама говорим;

У души љуто самог себе корим,
Што нисам само мало више смео,

Па да за сутра више не одлажем,
Но да Вам, лепо и учтиво, кажем:
„О, госпођице, ја Вас лепо молим,

Не замер'те ми што ћу рећи сада:
Ви томе, можда, нисте тако рада, —
Ал' ја Вас много, здраво много волим!“

5

Једнога мутног децембарског јутра
Ја пођох к Вама: морао сам кући.
До врата стигох: срце хтеде пући
При тужној мисли да ћу бити сутра

Од Вас далеко... Закуцах. — „Унутра!“ —
Ја уђох, ма да нисам смео ући,
И рекох: „Збогом! Данас морам кући“.
Али у срцу, у души, изнутра,

Осетих боле страховито много
Да речи једне нисам рећи мог'о.
Понудисте ме, и ја радо седох.

У мени борба била се очајна:
Да л' да Вам кажем, ил' нек буде тајна? —
И тад не рекох што Вам рећи хтедох.

6

Поздрависмо се. Већ сам шешир метн'о. —
„И ја ћу с Вама!“ — Пођосмо из стана.
С погребног неба децембарског дана
На нас је лило једнолико, сетно.

Ал' ми смо ишли задовољно, сретно,
 К'о двоје драгих, испод кишобрана,
 К'о да око нас, место сувих грана,
 Свуд бије живот и пролеће цветно.

Ал' брзо моја указа се мета.
 О, зашто није била на крај света?!
 Позрависмо се; уђох у воз; седох.

И треће звоно одјекну, воз крете.
 А моје мисли само к Вама лете:
 Ја Вам не рекох што Вам рећи хтедох...

7

И целог пута — пут је дуго трај'о —
 О Вама само ја сам будан снів'о,
 И неодлучност себи пребацив'о,
 И, тога ради, љуто сам се кај'о.

Што Вам не рекох, кад сам крај Вас стај'о
 Толико пута, и ћерет'о живо,
 Три речи?! Сад ми не би било криво,
 И не бих земљу за небеса спај'о.

У томе, тако, цео дан ми прош'о,
 У позно вече ја сам кући дош'о.
 Сутрадан писмо донесе ми пошта.

Од Вас је било. Пишете ми много.
 Углавном ово: бих ли, као мог'о
 Ствар једну донет' и „још много што шта“.

8

Да знате тада како ми је било!
 Тај часак никад, никад не бих дао
 Ни за што! Тад ми не би било жао
 Нада мном да је смрт развила крило.

Полетех к Вама, моја лепа вило,
 То исто вече; ујутру сам стао
 Пред Вас, и тада мало нисам пао —
 Да знате само како ми је било,

Кад спазих Ваше таласасте груди:
 И ледни пламци и пламене студи
 Кроз крв ми сташе струјат', и ја седох...

Говорили смо и тад врло дуго
 И ја сам доста брбљао све друго,
 Само не оно што Вам рећи хтедох.

9

Пун месец, скоро, ја сам крај Вас био
 Баш сваког дана: гонило ме на то
 Изнутра нешто незнано, и за то
 Све време ја сам своју љубав крио.

И, крај Вас, ја сам по ваздуху вио
 Високе куле те се неба хват'о.
 И цео живот друкчије сам схват'о,
 И цео свет ми тада беше мио.

И када год бих, од Вас, кући дош'о
 О свему том бих размишљати пош'о,
 И покушав'о тај проблем да решим.

И дајух' тако рачуна сам себи,
 На чисто никад ја извео не би':
 Да према Вама ја нешто не грешим?

10

Ја отпутовах. Дан раније, ми смо
 По зимском дану прошетали мало.
 И тад ми, успут, беше на ум пало
 Од куће да Вам пошљем једно писмо...

И доста дуго видели се нисмо.
Колико мука то је мене стало!
До душе, ја сам пис'о, ал' нимало
Не беше налик на љубавно писмо

Што Вама послах. Кад, једнога дана,
Ја Вас угледах сред Калемегдана,
Међ младим борјем, и у полутами.

И место к Вама да полетим слепо,
Ја Вас поздравих, учтиво и лепо,
Јер тад, на жалост, не бејасте сами.

11

Но да сте били баш и сами тада,
Ја мучно да бих приступити смео,
Још мање рећи што сам рећи хтео.
То питање ми здраво тешко пада,

Јер ја сам човек који ретко када
Да није своју црну судбу клео:
И онда кад би какву радост срео,
То би, и увек, била бездна јада.

Због тог ми није никад на ум пало
У слатку љубав да запливам мало,
Иако желим да у њој огрезнем,

Да у њој живим дуго, дуго, трајно, —
Да волим, волим истински, бескрајно,
Ал' за тим само ја могу да чезнем!...

12

О, зар је грешно волети, млад бити?
Нашто је, онда, Бог ствар'о човека
И варао га да га срећа чека, —
Кад сам му кида најдивније нити?!

Ил' што је мор'о баш у једном свити
Сав бол земаљски, и наредит' нека
Сва осећања, танана и мека,
У душу му се, сва, морају слити?...

А, можда, Бог је, преко њега, хтео
Да Себе слави, да му се свет цео
Још диви, да га верује и моли...

И у тој слави што човека трати
Бог заборавља утехе му дати: —
Бог, можда, не зна да то њега боли...

НА ДАН ЊЕНОГ ВЕНЧАЊА

И срушише се леги снови моји,
Јер главу твоју венац сад покрива,
Крај тебе други пред олтаром стоји —
Проста ти била моја љубав жива!

Честит'о сам ти. И ти рече: „Хвала!“..
А да ли знадеш да се у том часу
Гранитна зграда мојих идеала
Сруши и смрви и у пеп'о расу?

Ал' не! Не видим од тога ни сена;
По твоје лице радост се разлива...
И свршено је! Ти си сада жена —
Проста ти била моја љубав жива!

Ја нећу клети ни њега ни тебе,
Ни горку судбу што сам тебе срео;
Ја нећу клети чак ни самог себе,
Јер ја бих тиме своју љубав клео.

И на што клетве! Нашто ружне речи?
О срећи својој човек вазда снива;
Бол, јад и патњу смрт једино лечи.
Проста ти била моја љубав жива!

Па пођи с Богом! Још ти могу рећи:
Да Бог да сунце среће да ти сија!
Све што год почнеш свршила у срећи!
Са твоје среће бићу срећан и ја,

И сваког дана ја ћу да се молим,
Кад звоно верне у цркву позива...
Ја нисам знао да те тако волим.
Проста ти била моја љубав жива!

Чуј, Боже, молбу моје душе јадне:
Сва патња што си пис'о њој, к'о жени,
Нек мимоиђе њу, и нека падне
На онај део што је писан мени!

Услиши ову молитву, о Боже!
И душа ће ми мирно да почива;
И шапутаће вечно, док год може:
Проста ти била моја љубав жива!

И онда када дође оно доба
У ком ће земља тело да ми скрива,
Чућеш и опет са дна мога гроба:
„Проста ти била моја љубав жива!“

НА КАРНЕВАЛУ

Једној дубровачкој дами под маском

И ја сам дош'о да у хуци бала,
 У ведрој шали, разговору медном,
 Потражим лека свом животу ледном —
 И ти си пришла, и руку ми дала.

Ја не знам ко си... Велика ти хвала
 На пажњи што си указала једном
 Малаксаломе; што си речју чедном
 Васкрсла гробље прошлих идеала.

Крај тебе ја сам оживео мало,
 И срце, мртво, купати је стало
 Ко и пре што је куцало и било.

Сва прошлост моја, у свечаном руху,
 Све жеље, наде, куле у ваздуху,
 То све се мени, покрај тебе, снило...

МОЈ САН

Ја снивам, будан, мало, тихо место.
 Ту мала кућа, — мала али моја, —
 У трави, сниска, старинскога кроја. —
 Руменог сунца зрак последњи нест'о;

Живота дневног дах последњи прест'о...
 На трави, после умора и зноја,
 Ја седим, срећан: покрај мене моја
 Малена драга, а међ нама место

Где наше дете скакуће и цупка,
 Час тату свога за бркове чупка,
 Час сочну траву: бере маме цвеће...

Ал' тад глас један, као прасак грома,
 У свести јекне: „То је слика дома
 Што никад, никад, никад бити неће!“

ПРЕД ПРОЛЕЋЕ

У мени, опет, васкрсава оно
 Што не знам шта је, ал' знам шта ће бити.
 А биће санак, растргане нити
 Живота мртвог, и загрбно звоно.

У спомен мртвим, којима је дон'о
 Брат, млађи, венце да им гробље кити,
 И име које с њиним ће се слити,
 Те да би човек потпуније клон'о...

Ја нећу клонут', јер не имам рашта;
 Јер сав је живот само празна машта,
 А празна машта хоће силне жртве:

Ја ћу и даље осећати оно
 Што не знам шта је; моје гробно звоно
 Пролећа сваког помињаће мртве...

ЈЕДНА ВЕСЕЛА НОЋ

Пријатељима који се чуде

Ви знате да сам бедан и сиромаш;
 Не разумете сада са мном што је. —
 Сав свој бол ја сам оставио дома,

И дон'о душу чисту, срце своје...
 Не мислим, сада, на кржаве часе
 Што бише досад, — они се не броје...

Сад вина амо, једном и ја да се
 К'о човек прави покажем међ људма:
 Да познам срећу наше срећне расе,

И да је, силом, задржим у грудма!...
 А кад одавде опет одем дома,
 Мој бол ће, опет, старим својим ћудма,

Показат' да сам бедан и сиромаш'...

НОВО ЛЕТО

Ту скоро, ја сам многе људе срет'о
Где један другом довикују, гредом,
И с пуним срцем: „Срећно ново лето!“
Сви моји дани једнаки су, редом:

Ниједан дан ми ништа није дао,
Те да га бројим изван оних други',
И да ми, данас, чега буде жао,
Јер сви су били досадни и дуги;

Јер сваког дана ја сам на ноћ чек'о,
А сваке ноћи изглед'о сам зору;
Јер дан ми, сваки, сунцем душу пек'о,
А ноћ ми, свака, доносила мору...

И свет се чуди, и погледа криво
Човека који ни за што не мари;
Та мени срце претсказује живо:
Јест лето ново, ал' су дани стари...

ВЈЕРУЈУ

Већ снег је пусто завејав'о поље —
И трн је био престао да цвати, —
Вечери оне, кад ме роди мати,
Без мога знања и без моје воље.

И небо беше мрачно; једна звезда,
И месец са њом, бацџ нешто зрака
Кроз море леда, вихора и мрака
У кутак хладног, развејаног гнезда.

Ја дођох на свет, без мисли, без тежње,
И примих нагон, као свака стварка:
Без шума моја пловила је барка
По океану живота и чежње.

И пловио сам не знајући куда,
К'о и сви други што не плове свесно:
Окретао сам час лево, час десно;
И веровао у бога и чуда.

А веров'о сам, тад, у доброг бога
Што моју барку, к'о и друге, чува, —
Кад, једног дана, отпоче да дува
На моме мору олуј бога злога.

И силно, први пут се љуљну чамац —
А запад беше сав у крви, румен, —
Кад уђе неко, и прихвати думен,
И чух где рече: „Нећеш бити самац!“

Од сада ћемо путовати вазда
Кроз живот скупа. Имаш да ме слушаш!
На буну какву немој ни да кушаш.
Да мислиш: од сад ја сам овде газда!

Јер буна ништа неће ти помоћи:
На против, њом ћеш начинити горе,
Јер молићеш се да те прими море,
Крвавећи се по најцрњој ноћи.

Ал' Бог ти молбу услишати неће:
У моје руке Он је тебе дао,
Па немој, после, да ти буде жао
Кад примиш трње место шарно цвеће!"

Од тога дана протекло је много,
Унаточ Неком, ја сам буне диз'о,
Ал' никад циљу своме нисам стиз'о:
Ја крму никад отет' нисам мог'о.

И после борбе, очајне и љуте, —
Где снага моја ломе се и мрви, —
Мој чун би био препун моје крви —
И тад би крен'о на најцрње путе...

И најзад, ја сам изгубио наду
Да икад могу обладати чуном,
И тад, на свагда, раскрстих са буном,
И признах Неком пуну, личну владу.

И сад сам миран, и погнуте главе;
И од тад, увек, седим чуну на дну,
И тихо тешим своју душу јадну
Погледајући у висине плаве...

Свуд око мене ствари тма и тушта;
Преда мном грдна пучина се стере:
Све пуно наде, живота и вере —
И ја верујем — ал' сам не знам у шта!...

ХИМНА

Долетео си с непознатих страна,
Освојио ме, јер си био јачи;
И од тад наста низ очајних дана,
Јер све из Тебе говораше: Плачи!...
И ја сам плак'о колико сам мог'о —
Веома дуго и веома много.

А плакао сам, јер сам био мали:
Ја, тада, нисам ни могао знати
Да патња душу уздиже и гали;
Да благо оном који вечно пати;
Да травку роса по жези обнавља;
Слобода да се после крви јавља...

Ја сам те сматр'о крвожедном звери
Што крви хоће, на памук је сише;
И љубио сам иконе и двери,
Те, само зато, не верујем више.
А вере своје, детиње и чедне,
И сад се сећам, као бајке једне...

И Ти ми оте све најлепше ствари;
Од Тебе, за њих, само патњу доби';
За ме си био само злотвор стари
Што мучки пали, отима и роби.
Још само ниси мог'о отет' сузе,
Са лажном надом те једине узе.

И куд год моја крочила би нога,
 Свуд, ја бих наш'о за се само тугу:
 Ја нигде нисам угледао Бога;
 Кроз сузе само видео сам дугу:
 Све за ме беше само сенка, речи,
 А ништа стварно, што весели, лечи...

Ал' једног дана — не знам само кога —
 На душу моју зрак божански паде,
 И тад, у себи, ја осетих Бога,
 И Он ме диже, и снаге ми даде:
 К'о свела травка, освежена росом,
 Ја дигох главу, као Самсон с косом...

И тога часа усахнуше сузе,
 Детињске сузе; а у мојој глави,
 Кроз маглу патње, развијат' се узе
 Ведрина јасна, к'о кад зора плави.
 У тој ведрини ја опазих, чисто,
 Да Ти и ја смо једно, једно исто...

Из душе ја сам разагнао таму,
 Па у њој диг'о жртвеник за Тебе;
 И љубав, чиста, основ Твом је храму:
 Кроз Тебе само ја волим и себе;
 Што тело трпи патњу све то већу,
 Ужива душа безмернију срећу..

И песницама ја раскивам голим
 Све људске везе са стварима малим,
 И Твом олтару ступам да се молим,
 Од крви своје ја ти жртву палим:
 Без једне искре мрзости и злости,
 Ја жртву палим, и молим: Опрости!

О Тебе сам се огрешио доста,
 О, стари, добри, честити мој друже!
 Од свију само Ти ми један оста

До краја веран; сви остали круже
 Ту, близу, само на пристojној мери,
 И сваки од њих кришом нам се цери...

Ал' Ти си са мном сраст'о, још одавно,
 К'о непрегледног океана вали,
 И име наше ако буде славно,
 То Теби само има да захвали:
 Све, све што имам, Ти си све ми дао —
 Да Тебе није, ја бих давно пао...

Под жрвњем који без милости меље;
 У часу туге, велике и неме,
 Јест, ја бих пао, од страха и жеље,
 За живот који значи само Време.
 Ти рече: „Време, страх и жеља краду;
 Живота смис'о само је у Раду!“...

И као ратар после златне кише,
 Што живот буди засејаном пољу,
 Ја данас ништа не захтевам више:
 Ја имам Тебе, самокрет и вољу;
 И страх и жеља брзо се утоле,
 Кад Тебе имам, Велики мој Боле!...

ЉУБАВНО ПИСМО

Ти, можда, данас, у овом тренутку,
Са сузом бола, опет мислиш на ме,
Скривена негде, у каквоме кутку.

И твоје мисли, сплет жеља и таме,
Све теже могу да објасне „сцену”, —
И с тугом чекаш сад свршетак „драме“...

Јест, ја сам збиља увредио жену
У теби што је, жену која воли,
Ту жену свету и благословену;

Ал' твоја љубав мене љуто боли.
Ја нисам за то.. Ничег нема за ме:
Мој живот — стене и кршеви голи;

Твој — препун снаге и младости саме...
Ти волиш живот, зато волиш мене;
Ја дишем дахом очаја и чаме.....

И ако желиш да ти живе зене
Не стамне брзо — ти се мене мани;
Јер, дете моје, младост брзо вене...

Мој живот — то су усеви у страни:
Њих пали жега, бију град и кише;
А земља посна, оскудна у храни, —

Те никад, никад не донесе више
Човеку него што му гладном треба.
А он, сиромах, и крв своју сише

Те да прогута комад црна хлеба...
Та мука љута, вечита, до гроба —
То, то је Живот и Дарови Неба.

СВРШЕТАК

И моја душа могла је да снива,
Да се напаја с идеалних врела!
Ал' то се тако у животу збива:

Ствар, некад црна, сад је за ме бела...
Уживао сам у сновима нежним;
И свет ми беше диван, к'о рој пчела...

А данас?! — Чак међ праменима снежним
Ја видим борбу, узајамно трење:
И ја сам пош'о путем неизбежним —

Живота ме је пробудило врење!...
И живот ме је, не без борбе, свлад'о,
И отео ми оно слатко мњење

О свем на свету... Но ја сам се над'о.
Ал' та ми нада беше нада роба
У вечном гвожђу: ја сам много страд'о,

И звао прошлост из хладнога гроба.
Ал' живот не да да ми душа воли,
Те, место правде, увек дође злоба...

И живот ме је саломно, холи;
Ја самог себе данас позн'о не би';
Ал' душа каткад процвила, јер боли: —

Ја, данас, газим по самоме себи!

СЕКИЦА

Малени сто. Мало и дете
На њему покров крије бели:
Родитељске скрхане мете,
Смрвљене наде, живот цели...

Свечани мир... Свечани тисак.
Свечаним гласом попа чати...
Светост пролама мајчин врисак;
Крваво њено срце пати,

Господ јер малој не хте дати
С мутнога живота кладенца
Сркнути... Попа свето чати:
„Господи, упокој младенца!...”

СЕТВА И ЖЕТВА

Окружен сјајном пролећном дивотом,
У себи снажну осећајућ' вољу,
Са новом песмом, са свежим животом, —
Ја, к'о и лане, хитам своје пољу

Да плужим земљу, смрзнуту и чврсту —
Пре но што исток отпочне да руди —
Да терам плугом све врсту по врсту:
Да бацим зрно у земљу што жуди...

И сунце гране, сија, жеже, пали.
И сву ми снагу мртви зној пробија.
(Ал' огањ с водом љути челик кали.)
И када ноћ се стане већ да свија,

Ја дому журим, да се опет сутра
На њиву вратим, пре сунца, пре зоре,
До мрклог мрака од раног јутра
Да радим зарад хлеба црне коре...

И тако, с дана у дан, вечно ради!
И бацај поглед молитвени к небу...
И троши снагу... И пливај у нади...
И води живот о краву хлеба...

И дође доба да се жање жито. —
Са јулског неба пржи сунце врело,
А тихи ветрић нија класје вито
И пуно рода, пуно злата, зрело...

Са туђих њива песма се разлеже:
То жетеоци хвалу поју срцу.
Под њим се вољно сваки влат полеже:
То земља пружа снагу да још црпу...

У сваком зрну избила је снага...
Трепери свака њива, као пламен...
А моја, само, пустошна и нага, —
Јер моје зрно пало је на камен...

Зар после плуга и кржаве сетве,
Зар после мртвог и крвавог зноја,
Да за ме никад нема доба жетве?!
Зар никад њива да не роди моја?!

Зар зрно моје да нема почетак?!
Зар њива моја да не плане снопљем?!
Зар дан мој, сваки, Велики је Петак:
На крсту тело, прободено копљем?!

О не!... Ја хоћу, хоћу целим бићем,
Да и ја берем плод од свога рада!...
Нек роди, тужна, ма једним снопићем!
Тај сноп ми ваља царевoga града!

Ма један влатић! Само нек се блиста
Спрам врелог сунца! Само шака зрна!
Ал' да ми буде као злато чиста,
Без уродице и кукоља црна!...

И тако, вечно... У пролеће свако
Живота пуно моје срце пева;
И сеје радост, а роди му тако —
Све уродица, и кукољ, и плева!...

ИЗДАЈА

Победио је Живот: ја сам пао!...
 О, збогом, збогом, лепи моји снови!
 Ја вас напуштам... Мени вас је жао,

Ал' морам напред у свет за ме нови,
 И — чедни! — Морам, јер ме Живот вуче:
 Младости, збогом... збогом... благослови!...

Ти си ми дала од рајева кључе,
 А ја сам, опет, лутао по паклу;
 И преклињао Судбу да ме туче;

И газио сам, бос, по ситном стаклу,
 По врховима ножа: крв је лила;
 И радовао сам се том спектаклу: —

Најљућа мука мени беше мила;
 Јер млад сам био: сам сам ствар'о јаде,
 Јер крви беше пуна свака жила!...

Ал' дође Живот. И рука му паде,
 И дочепа ме и понесе собом;
 И проговори: „Ти би луд до саде,

Свак од вас, бедних, завршиће гробом!“ —
 Младости, збогом! Мени те је жао! —
 Животе, напред! Ја ћу, од сад, с тобом! —

Победио је Живот: ја сам пао!...

БАСНА О ЖИВОТУ

У једном куту небеснога шара
 Још од постања стоји Разбој вिति.
 Ту Господ седи вечно. Живот ствара.
 И чунак стално пролета кроз нити

Од Зла и Добра, од меда и жучи...
 И анђели Му носе танку пређу
 Од славе, јада, памука и тучи,
 Јаковну, слабу, јаснију и блеђу,

Са једне хрпе, големе к'о гора.
 У основицу, честу или ретку,
 По неку жицу сваког свога створа
 Уткива Господ ткиву у почетку.

У сваком ткиву има шара битна.
 Две нигде нису једнаке нит' исте:
 У неком једна, нејасна и ситна,
 У неком — пуно, све крупне и чисте...

Кад Господ хтеде живот мој да отка,
 Преосташе Му неколика пасма.
 И поче ткати. Основа и потка
 За ново ткање беху ретке сасма.

И жице ретке, сваког часа беже. —
 „Хеј! Мало пређе!“ — анђелима рече.
 Принесоше му паукове мреже
 И модри сутон у јесење вече.

Бог, задовољан, стаде живље ткати.
И танко ткиво све то више расте. —
„И овде ваља неку шару дати”. —
Донесоше му тужну писку ласте.

И утка Господ у сутон и мреже
Од ластавице лаке љуте јаде.
И када ткиво, по свршетку, леже,
Он среза живот и мени га даде...

У телу моме живи страшни паук
Што сише мозак, срж и крвцу свежу;
У души — сутон, и у њему јаук: —
То пишти ластва, спутана у мрежу...

СРПСКА ПЕСМА

О, хвала, Боже, што ми даде
Још на рођењу свети плам,
Те срце српски куцат' стаде —
Што српски дишем, осећам!...

Ја волим српски ваздух, што је
На мом рођењу, први пут,
Задахн'о ме, те прси моје
Уздрхтале су, као прут!

И српско небо, с ког је сунце
Бацило на ме први зрак,
Обасјало ме свег потпунце,
Збрисало с мога чела мрак! —

И вас ја волим, браћо моја!
Последњи за вас даћу дах,
Кад јекне труба, посред боја,
Замирише пушчани прах!

Кад пођем тамо у тамнину
Где бол и суза прате век —
У стару српску дедовину,
Где ланца тупи звечи звек!

Тамо, куд робље зове браћу
У страпан, крвав, свети бој: —

На жртву вама себе даћу,
О, браћо моја, роде мој!

О, хвала, Боже, што ми даде
Још на рођењу свети плам,
Те срце српски куцат' стаде —
Што српски дишем, осећам!...

ЗАРОБЉЕНОЈ БРАЋИ

Стари снови наши нису били варка:
На Српскоме Југу нема више роба!
Пренула је снага Милоша и Марка,
Васкрсао Србин из Косовског Гроба!

Бог је диг'о старе витезове наше,
Што за род умреше у оружја звеци:
Њина трошна тела на Косову паше,
Ал дух њихов оста у њиховој деци!

Плинула је широм крв и љубав жарка,
Извидаше ране од Видова дана:
Наш је данас Прилип Краљевића Марка,
И малена Бањска Страхинића Бана!

Слободна је раја, она душа чиста,
Над којом се, давно, заплакала Вила:
Цар Душана круна у Скопљу се блиста,
Над њом Бели Оро раширио крила!

Размрскане главе лежи гуја шарка,
Крв, кап по кап, тужном робу што је пила;
Пренула је снага Милоша и Марка, —
По горама нашим опет пева Вила!...

РАДУЈТЕ СЕ, МУЧЕНИЦИ!...

Арслан љути сломи лава:
 На Косово паде сан;
 И утону српска слава,
 Стара, сјајна и крвава,
 У крвави Видовдан.

Умукнула песма света,
 Утрнуо божји глас;
 Све притисла тешка сета;
 Све крваво ниче, цвета:
 Крвав божур, крвав клас...

Дршће земља од силника...
 Испод земље бруји глас.
 Свете кости Мученика
 Зову брата осветника:
 „Србе брате, свети нас!

Кандило нам љуто цвили,
 А из земље крвца ври!
 Не дај слава да сагнили!
 Буди к'о ми што смо били:
 Или живи, или мри!”

И диже се Народ цео,
 Све сам соко одабран,
 Да развеје мрачни вео,
 Што га злотвор давно сплео,
 У крвави Видовдан.

Лети Србин, као гора,
 У најљући окршај;
 Долетео чак до мора; —
 И заруде рујна зора,
 И заблиста стари сјај;

Захори се песма лака,
 Замириса жртвен дим;
 Пева земље стопа свака,
 Пева снага Срб-јунака
 Јунацима Косовским:

„Радуйте се, Мученици!
 Поглед'о је Бог на вас:
 Дошли су вам осветници,
 Челик-срца склопници;
 Радуйте се, ево нас!”

ОТАЏБИНИ

Крв рођена ме свег сажиге врела;
У сузама се покајничким купам:
Са светим страхом, погружена чела,
Пред жртвеник Ти грешном ногом ступам.

Јест, ја сам силно грешан према Теби,
Ја нисам иш'о путем Твојим светим;
Ја сам се само старао о себи,
А никад Тебе, Мајке да се сетим!

До сад сам био себичан и ружан:
За своје боле ја сам само знао,
Без осећања да сам Теби дужан,
И да ти ништа, ништа нисам дао!

Ал' данас љуту ја осећам грижу
До саме сржи свако своје кости,
И плачем: сузе једна другу стижу,
И грцам: „Мајко, молим те, опрости!

Крв моја српска жеже ме и пали!
У грлу глас ми трепери и грца!
К'о врело гвожђе душа ми се кали
У огњу крви и сузи што врца!

И ево Ти се тешком клетвом кунем:
Звезданим плавим небом нада собом,
И земљом, где ћу мртав сам да трунем —
Животом својим земаљским, и гробом,

Животом вечним — и распетим Богом,
Да нећу више грешит' се о Тебе:
По твом ћу путу ићи чврстом ногом,
Заборавити на самога себе!”

НА ВАСКРС

Над разбојиштем закрвљених људи,
Над тисућама лешева и рана,
Васкрсна зора, сва крвава, руди
И носи поздрав Великога Дана...

И обасјава све, живе и мртве,
Све подједнако, све са истом мером:
И живе звери, и невине жртве,
Што живот даше јуначки, и с вером,

Да гину, те да други живе боље...
И пирну лахор, пун пролећног даха,
И силна светлост поплави све поље,
И живи људи падоше од страха —

Јунаци, који пркосише мачу! —
И смрт, и ране, светлост к'о да лечи;
Из светлости се глас, к'о труба зачу,
Сви, мртви, живи, чуше божје речи:

„О, људи слаби, безверни и мали,
Што земљу газећ' грешите се Богу!
Зар не чујете, где сићушни вали
Жубором лаким шапућу вам слогу?!

И мислите ли да је дело славно
Што један од вас брата свога згуби?
Не знате л' да сам рек'о вам одавно:
„Не дижи руку на ближњег, не уби!“

Крв ваша грешна рад лажи се лије!
И тешко оној фарисејској души,
Рад лажи чија земља крв сад пије:
У крви ће се и сам да угуши!

И заиста вам кажем: Иде време,
Кад неће бити лажи ни коварства;
Јер лажљива ће уста да занеме,
Па била једна, или цела царства!

И све на лажи сазидао што је,
Без благослова, без правде, без мере,
У прах ће пасти! И у име моје
Засветлеће се, на камену вере,

Слобода, Правда и Истина вечна...
И благо томе ког тад сунце грије!
И тешко томе ког лаж неизлечна
Још мрачи: боље да постао није!

И неће бити тамница, ни роба,
Јер сви ће људи живети к'о браћа:
Јер свако у себи носи печат гроба,
Јер свако је земља и у њу се враћа!

И земље ником мало бити неће!
Рад ће се људи неће више трети,
Јер сви ће бити к'о у пољу цвеће,
Што, дајућ' мирис, чека на дан смрти!

Телеса ваша, грешна, у смрт срћу,
А душе ваше вечног жићу стреме...
Не откупи се свој грех туђом смрћу! —
Покајте грехе, док је јоште време!..."

САДРЖАЈ

	Стр.
Стеван Луковић и Велимир Рајић	3

ПЕСМЕ СТЕВАНА ЛУКОВИЋА

Ноћне арије	23
Сањам те	24
Јесење јутро	26
Драма у ноћи	27
У позни час дана	28
* * * (Мутан је, тужан био дан)	29
Вече	30
Ох, које вече	32
За душиним летом	33
У подне	34
Кроз мирну, сетну ноћ	35
Лов	37
A une jeune fille	38
Песма у сутон	39
Јесења кишна песма	41
Под сурим небом	43
Ох, врати се	44
13 јануара 1901	45
Још крајем неба	47
Ружом окићен крст	48
* * * (Суро небо ниско ћути)	49
* (Цветала бресква јоште голих грана)	51
* * * (Волео сам видети вас кад се)	52
* * * (Често сам дуго, дуго мислећи само на те)	53
За несталим сном	55
Ad astra	56
Хладан ветар мртво лишће носи	57
Сени	58
* * * (По каљавом друму тешка кола јуре)	59

ПЕСМЕ ВЕЛИМИРА РАЈИЋА

Завет	63
Моја песма	65
Моја судба	66
Мој живот	67

	Стр.
Истинита песма	68
Моја вера	69
Молитва	71
Зашто?	72
Други завет	73
Жеља	74
Једна интимна историја	75
На дан њеног венчања	82
На карневалу	84
Мој сан	85
Пред пролеће (Дело, 1909, књ. 50, стр. 261)	86
Једна весела ноћ (Дело, 1910, књ. 57, стр. 39)	87
Ново лето (С. К. Гласник, 1909, књ. 22, стр. 269)	88
Вјерују (Босанска Вила, 1910, стр. 40)	89
Химна (С. К. Гласник, 1910, књ. 24, стр. 262)	91
Љубавно писмо (С. К. Гласник, 1910, књ. 25, стр. 741)	94
Свршетак (С. К. Гласник, 1911, књ. 26, стр. 273)	96
Секица (С. К. Гласник, 1911, књ. 27, стр. 739)	97
Сетва и жетва (С. К. Гласник, 1912, књ. 28, стр. 429)	98
Издаја (Венац, 1922—23, књ. 8, стр. 273)	100
Басна о животу (С. К. Гласник, 1913, књ. 31, стр. 830)	101
Српска песма (Б. Вила, 1912, стр. 4)	103
Заробљеној браћи (Б. Вила, 1914, стр. 12)	105
Радуйте се, мученици!.. (Венац, књ. 7, стр. 557)	106
Отаџбини (Ратни Записи, 1915, књ. 2, стр. 1)	108
На Васкрс (Венац, књ. 6, стр. 305)	109

19712

